

Cultuurwaarde bepaling voormalige bank Van Mierlo & Zn, Wal 15 Eindhoven

Inleiding

Het architectenbureau van de gebroeders Evert H. A. en Herman M.J.H Kraaijvanger kreeg in 1958 de opdracht een bankgebouw te ontwerpen voor kantoor Van Mierlo & Zn. aan de Wal 15 in Eindhoven.¹ De uitvoering daarvan was in handen van Herman M.J.H. Kraaijvanger, die als lid van onder meer de Rotterdamse Kunstkring en Kunststichting, goede banden onderhield met monumentale kunstenaars, in het bijzonder Louis van Roode. Ook was hij een zeer groot liefhebber van muziek waardoor hij als voorzitter van het Rotterdams Filharmonisch Orkest de opdracht kreeg voor de bouw van concertgebouw de Doelen. In al zijn gebouwen gaf hij veel ruimte aan kunstenaars, die met monumentale werken de grote wandvlakken van exterieur en interieurs verfraaiden. Zo heeft hij in Rotterdam het Holbeinhuis en het Districtspostkantoor (Central Post) gebouwd, die beiden werden aangekleed met omvangrijke kunstwerken van Louis van Roode² en andere kunstenaars, zoals Wally Elenbaas, Dolf Henkes, Cees Franse en Gust Romijn. Ook buiten Rotterdam was Herman Kraaijvanger actief met het bouwen van de V & D 's in Groningen (1956) en 's Hertogenbosch (1962) en het hoofdkantoor van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank in Eindhoven.³ Deze laatste bank uit 1962, waarin een belangrijk aantal kunstwerken waren opgenomen, onder meer van Slegers, Brouwer, Mols en Claus, is in 2014 gesloopt (niet bekend waar de kunstwerken zijn gebleven). Een ontwerp voor een schouwburg in Eindhoven (1953-1956) heeft het niet gehaald. Vier bankgebouwen in Tilburg, 's Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond zijn allen van zijn hand en vertonen onderling veel gelijkenis.⁴ In Eindhoven is het gebouw verfraaid met een beeldhouwde deurpartij van Niel Steenbergen (Steenbergen 1911- Oosterhout 1997), een natuursteenmozaïek van Theo Mols (Tilburg, 1929-2010) en een glas-in-betonraam van Louis van Roode (1914-1964), alle drie bekende kunstenaars. Van het bankgebouw in 's Hertogenbosch (Stationsweg 9) zijn geen kunstwerken bekend, behalve het feit dat de deurpartij veel gelijkenis vertoont met die in Eindhoven. Het bankgebouw in Helmond aan de Markt heeft een vergelijkbare kleine deurpartij zonder versiering, maar wel een glas-in-betonraam van Pieter Wiegersma (Deurne 1920-Brussel 2009) dat een vlucht van zeven vogels voorstelt (de zeven regiokantoren van Van Mierlo). Het bankgebouw van Tilburg (Sporlaan 346) is als eerste in 1954 gebouwd en bezit een deuromlijsting van beeldhouwer Hans Claesen (1925-1995) en het logo vMz.

Het bankgebouw in Eindhoven

Het ontwerp van het bankgebouw Wal 15 in Eindhoven is uit 1958; de uitvoering werd in 1960 gerealiseerd. Herman Kraaijvanger heeft hierbij samengewerkt met binnenhuisarchitect Grondhout, waardoor een totaalconcept ontstond. Dit is een werkwijze die door hem vaak is toegepast, onder meer bij het Holbeinhuis, V&D Groningen en het districtspostkantoor in Rotterdam. Zij stelden samen een plan op voor de plaatsing van de kunstwerken in het gebouw. De uitvoering was in handen van Bouwbedrijf Brabant.⁵ Burgemeester Ir H.B.M. Witte van Eindhoven verricht de opening op 5 maart 1960.

Het bankgebouw Wal 15 is nog in redelijke tot goede staat en in de loop van de tijd ook na de overname door ABNAMRO niet ingrijpend gewijzigd. Het is daarmee een belangrijk wederopbouwmonument in Eindhoven, en vormt een karakteristiek ensemble met de omgeving, dichtbij het Van Abbe museum en het centrale Plein van Eindhoven.

In 's Hertogenbosch is een vergelijkbaar gebouw Stationsweg 9 door Herman Kraaijvanger neergezet, dat momenteel het Juridisch Loket huisvest. Welke kunstwerken hier zijn aangebracht is mij niet bekend. De bank in Helmond moest worden gebouwd op een klein

perceel aan de Markt, dat later ook door Kraaijvanger naar achteren is uitgebreid zonder dat dit het karakter van het gebouw heeft aangetast. Er is nu onder de naam 'Hermitage Helmond' een galerie in gevestigd.

De Bank van Mierlo is in 1884 in Breda opgericht en afficheerde zich als De Bank van Brabant. In de dertiger jaren van de vorige eeuw neemt Van Mierlo de Wester Handelsbank in Bergen op Zoom over en opent kantoren in Roosendaal en 's Hertogenbosch. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het werkkerrein uitgebreid en fuseert van Mierlo met de Twentsche Bank tot de 'Bank van Brabant' in 1952. Er komen in 1955 vestigingen in 's Hertogenbosch, Tilburg, Eindhoven en Helmond, die leiden tot de nieuwbouw van de vier genoemde banken, waarvoor Herman Kraaijvanger wordt aangetrokken.

Wal 15, Eindhoven huidige situatie (links) en na de opening in 1960 van Bank van Mierlo (rechts), foto Eindhoven –in-Beeld.

Stationsweg 9 Den Bosch; huidige situatie (links) en na de opening van Bank van Mierlo (rechts).

Bankgebouw aan de Markt in Helmond, *Het oudste bankgebouw Van Mierlo, Spoorlaan 346 Tilburg*

Deze banken vormen samen een uniek en bijzonder erfgoed van Noord-Brabant uit de wederopbouwperiode en verdienen vooral ook door de integrale opzet een permanente herbestemming. Met name de bank in Eindhoven is van zeker zo grote betekenis als de private gebouwen die momenteel op de gemeentelijke monumentenlijst van de wederopbouw staan .

De kunstwerken

1. Deuromlijsting door Niel Steenbergen

Niel Steenbergen is opgeleid aan de Tilburgse Academie voor Beeldende en Technische Vakken, ontwikkelt zich verder op het Instituut voor Schone Kunsten in Antwerpen en vertrekt daarna naar de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam, waar hij les krijgt van beeldhouwer Jan Bronner. Zijn eerste opdracht is een monument voor Leeghwater in Middenbeemster. In 1938 wint Steenbergen de Prix de Rome in goud en gaat van de daar verkregen beurs werken op verschillende plekken in Europa. In de Tweede Wereldoorlog weet hij te ontsnappen aan de Cultuurkamer door docent te worden aan de Tilburgse Academie en trouwt in 1943 met Else Potjer. Steenbergen richt met twee andere kunstenaars de voorloper van Kunstacademie St. Joost op. Met vrouw en drie kinderen verhuist hij in 1955 naar Oosterhout. Er komen opdrachten voor oorlogsgedenktekens in Breda en Veghel en pontificalia van bisschoppen. In 1957 wint hij de Biennale in Salzburg en begint zich ook toe te leggen op het snijden van penningen. De eenvoudige deuromlijsting met ranken is gemaakt door een van de meest gerenommeerde beeldhouwers uit de wederopbouw.⁶ Mogelijk is hij ook de maker van een vergelijkbare wat omvangrijker omlijsting met ranken en vogels van het bankgebouw Stationsweg 9, 's Hertogenbosch .

Natuurstenen deuroplijsting door Niel Steenbergen van het bankgebouw Wal 15 in Eindhoven.

2. Natuursteenmozaïek door Theo Mols

Theo (Theodorus, Franciscus, Norbertus) Mol wordt geboren in 1929 en volgt vanaf 1947 de LO opleiding tekenen in Tilburg en vanaf 1950 de Middelbare Kunstnijverheidsschool in Eindhoven, met een afronding in 1955. In die periode werkt hij als leerling bij de Tilburgse glazenier Piet Clijsen. Theo Mols wordt lid van de Vereniging van Beoefenaars van de Monumentale Kunsten als glazenier, vervaardiger van natuursteenmozaïeken, wandtapijten en sgraffito's, beeldhouwer en monumentaal schilder, met veelal religieuze onderwerpen. Werk van hem is te vinden in een groot aantal kerken, zowel glasramen als mozaïeken, zorgcentra en ziekenhuizen door het gehele land.⁷ Vanaf 1959 doceert Mols aan de kunstacademie St. Joost in Breda en trouwt het daarop volgende jaar met beeldhouwster Hanneke van Gool. Na 1960 nemen de opdrachten voor kerkraden af. Het mozaïek in het bankgebouw uit 1960 stelt voor een gezin en is qua kleurstelling en stijl vergelijkbaar met een mozaïek in het portaal van de Dominicuskerk in Rotterdam, die opgenomen is in de rijksmonumentenlijst. Deze natuursteenmozaïeken zijn van een hoge kwaliteit, vrij zeldzaam binnen de totaliteit van zijn oeuvre en verdienen te worden behouden.

Het natuursteenmozaïek 'Het gezin' van Theo Mols in de publieksruimte van de Bank in Eindhoven; links in 2014, rechts overzicht van de publieksruimte van de toenmalige ABN met op de achtergrond het mozaïek, foto Eindhoven-in-beeld.

3. Glas-in-betonraam van Louis van Roode

Louis van Roode begint als graficus in dienst van drukkers en uitgevers en krijgt zijn opleiding aan de Rotterdamse Academie van Beeldende Kunsten van Antoon Derkzen van Angeren. Na een periode, waarin hij grafiek van hoge kwaliteit produceert en leiding geeft aan diverse groeperingen kunstenaars (onder meer Argus) ontwikkelt hij zich tot vrij beeldend kunstenaar, die zich steeds meer specialiseert in de monumentale kunst. Dat begint vorm te krijgen na een expositie in het Stedelijk Museum in Amsterdam op uitnodiging van Willem Sandberg, waar hij Karel Appel ontmoet. Beiden gaan dan als vrienden aan de slag voor de manifestatie Rotterdam Ahoy'. De veelzijdigheid van Louis van Roode komt tot uitdrukking in de productie van wandschilderingen, beelden, glas- en keramische mozaïeken, glas-in-betonramen en plastieken. Niet alleen in Rotterdam en omgeving, maar in het gehele land wordt hij gevraagd kunstwerken te maken, vaak samen met en in opdracht van bekende architecten, zoals v.d. Broek, Bakema, Viergever, Boks. Van Tijen, Maaskant en de gebroeders Kraaijvanger. Louis van Roode beheerst en ontwikkelt niet alleen veel technieken, maar weet ook leiding te geven aan groepen medewerkers en leerling kunstenaars. De omvang van de werken en de eigen productie van de keramiek- en glaselementen maken deze samenwerking noodzakelijk. Dat gebeurt onder meer met de keramiste Henny Radijs, leden van de familie Gubbels (met zoon Klaas Gubbels) en leerlingen als Woody van Amen en Ger van Iersel. Kunstcriticus en directeur van de Rotterdamse Academie van Beeldende Kunsten Pierre Jansen is een groot bewonderaar van zijn werk en noemt een grote wandschildering in het Zuiderziekenhuis in Rotterdam van een overrompelende pracht. Dat geldt ook voor Alfred Kossman, die artikelen aan hem wijdt. De meest frequente samenwerking heeft Louis van Roode met architect Herman Kraaijvanger, die een bewonderaar is van zijn monumentale kunst, waarbij hij de grote maten niet schuwt. Het tot dan toe grootste kunstwerk in Europa is de 35 meter hoge zijwand van het districtspostkantoor in Rotterdam, opgeleverd in 1958. Het totaalconcept van dit gebouw, waaraan een groot aantal belangrijke kunstenaars heeft meegewerkt, is ook ontworpen door Herman Kraaijvanger en in 2009 volledig gerenoveerd en herbested. Als Louis de techniek van glas-in-betonramen volledig onder de knie heeft gaat hij deze toepassen bij ramen voor het Caland Lyceum en het kantoor van de RVS in Rotterdam. In deze periode is ook het glas-in-betonraam voor de Bank van Mierlo ontstaan. Het is evenals de andere ramen opgebouwd uit handzame elementen van ca 1x 1 meter met veelkleurige organische motieven.⁸ Hier in Eindhoven werkt Louis van Roode voor het eerst met in beton gegoten figuren als drager van het gekleurd glas, waardoor het kunstwerk een extra

dimensie krijgt. Op deze wijze kan een glas-in-betonraam ook goede uitstraling en karakteristiek aan de buitenkant krijgen (zie foto).

Na een zeer vruchtbare periode, waar hij met collega kunstenaars in een boerderij aan de Smeetslandsedijk veel monumentale werken realiseert, laat zijn gezondheid hem in de steek. Hij krijgt regelmatig aanvallen en nadat zijn ontwerp voor een plastiek voor de Doelen (gebouwd door Herman Kraaijvanger) wordt afgekeurd, gaat hij in 1964 over tot zelfdoding.

Glas-in-betonraam (4x7 meter) door Louis van Roode zijkant bankgebouw in 2013

Interieur bank Eindhoven met balie en raam door Louis van Roode ca 1960, foto Eindhoven-in-Beeld.

Buitenkant raam waarin duidelijk de figuratie in beton zichtbaar is, foto RKD 1960.

Conclusies en aanbevelingen

Het gebouw van de voormalige bank Van Mierlo, Wal 15 in Eindhoven, maakt deel uit van een serie van vier bankgebouwen, die door Herman Kraaijvanger zijn ontworpen in samenspraak met binnenhuisarchitect Grondhout en verfraaid met werken van vooraanstaande monumentale kunstenaars. Het is een unieke serie waarin de samenwerking tussen architect en kunstenaar, zo karakteristiek voor de wederopbouwperiode, goed tot uitdrukking komt. Nergens in Noord-Brabant komen dergelijke kwalitatief hoogwaardige bankgebouwen meer voor. Het is daarom de moeite waard deze een goede herbestemming te geven, wat overigens minder kostbaar is dan sloop en nieuwbouw. In de serie bankgebouwen van Herman Kraaijvanger is die in Eindhoven veruit de meest bijzondere en vormt het met de kwalitatief hoogwaardige monumentale kunst een uniek ensemble. Wij raden aan deze problematiek voor te leggen aan BOEI in Amersfoort, die ruime ervaring heeft met herbestemming van dit soort gebouwen; onderzoek naar de mogelijkheden hiervoor wordt momenteel gesubsidieerd. Als herbestemming toch niet mogelijk blijkt, dienen in het kader van de

bescherming van de auteursrechten de kunstwerken op kosten van de eigenaar (gemeente Eindhoven) te worden verwijderd en in depot worden genomen tot herplaatsing mogelijk is. De nazaten van de kunstenaars zullen daarbij een rol spelen. Hiermee is door de Werkgroep Monumentale Kunst van Heemschut de nodige ervaring opgedaan.

Het cultuurwaarde van de vier nog in goede staat verkerende banken stijgt boven het stedelijk belang uit. Wij zullen daarom deze unieke groep gebouwen aangevuld met extra informatie over de kunstwerken voor bescherming onder de aandacht brengen van Erfgoed Brabant en de gedeputeerde van de provincie Noord-Brabant Henry Swinkels.

Drs Willem Heijbroek , 17/1/2016

Werkgroep Monumentale Kunst

---

¹ Wijnand Galema en Gaby Hutjes, E.H. Kraaijvanger (1899-1978), H.M. Kraaijvanger (1903-1981), blz 221 Stichting BONAS , Nederlands Architectuurinstituut, Rotterdam 2000.

² Willem Heijbroek, Louis van Roode meester in monumentaal maatwerk, blz 69-119. Pharos Nijmegen, 2014.

³ Wijnand Galema en Gaby Hutjes, E.H. Kraaijvanger (1899-1978), H.M. Kraaijvanger (1903-1981), blz 244 Stichting BONAS, Nederlandse Architectuurinstituut, Rotterdam 2000.

⁴ Wijnand Galema en Gaby Hutjes, E.H. Kraaijvanger (1899-1978), H.M. Kraaijvanger (1903-1981), blz 191, 221 en 227, Stichting BONAS, Nederlandse Architectuurinstituut, Rotterdam 2000.

⁵ Eindhovens Dagblad Van Mierlo en Zn. N.V. in nieuw gebouw, 17 maart 1960.

⁶ Wouter van der Kam, Niel Steenbergen, schepping in beelden, de Geus Breda.

⁷ Pieter. A. Scheen Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars, deel 2. 's Gravenhage, 1969.

⁸ Willem Heijbroek, Louis van Roode meester in monumentaal maatwerk, blz 131-133. Pharos Nijmegen, 2014.